

Skaka liv i samhälls- ämnena!

JOHAN LÖNNROTH

Den danske folkbildaren Nikolaj Frederik Severin Grundtvig skrev i den nystartade nordiska tidskriften *Brage och Idun* 1839 att de gamla universiteten med deras "... tuggande av latinsk grammatik ... intet annat storverk har att uppvisa än den mekaniska fortplantningen av glosor och regler och av ett lass ofruktbar bokkunskap... (de är sjunkna) i den dödens dvala som nödvändigt följer av ett ensartat, andligen förstörande skolväsen beräknat efter examen" (Weibull 1941, s 7).

Grundtvigs kritik riktades främst mot universiteten i Köpenhamn, Oslo (Kristiania), Uppsala och Lund. Han föreslog att de fyra universiteten skulle ersättas med en fri (examensfri) akademi i Göteborg. En idé som fångades upp av S A Hedlund. Den fria akademien blev aldrig verklighet, men Göteborgs Högskola blev ändå i viss mån präglad av idén, eftersom professorerna ålades att leverera populära föreläsningar för allmänheten.

Universiteten hade på Grundtvigs och Hedlunds tid ännu inte på allvar nåtts av den moderna naturvetenskapen, som slog igenom vid de skandinaviska universiteten först mot slutet av 1800-talet. Vid förra sekelskiftet fick också den moderna samhällsvetenskapen sitt genombrott i och med att nationalekonomi och statskunskap fick sina egna professorer. Den kris Grundtvig skrev om var definitivt övervunnen. Men frågan är om vi inte till dels är där igen.

I Skandinavien och särskilt i Sverige spelade de flesta ledande professorer i samhällsvetenskapen viktiga roller i

samhällsdebatten i början av förra seklet. Deras texter var begripliga för och lästes av en bildad allmänhet. Statsvetarprofessorn Rudolf Kjellén, han som först lanserade begreppet folkhemmet, blev det konservativa Sveriges chefsideolog. Vänstermannen Knut Wicksell, högermannen Gustav Cassel och socialdemokraten Gustaf Steffen, som var professor i nationalekonomi och sociologi, höll alla populära föreläsningar för allmänheten och förekom ofta i media. Ekonomhistorikern Eli Heckscher drog igång Handelshögskolan i Stockholm och blev i offentligheten en ledande företrädare för marknadsliberalismen. På 1930-talet framträdde Gösta Bagge, Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal, som alla tre kombinerade sin akademiska verksamhet med partipolitik. Bagge och Ohlin var partiledare.

Gunnar Westin Silverstolpe blev 1923 Göteborgs Handelshögskolas första nationalekonomiprofessor. Han gav ut läroboken *Nationalekonomi för alla*, som kom ut i tretton svenska upplagor mellan 1922 och 1950. Han hade ett eget populärt radioprogram. Han lämnade professuren när han inte fick tillräckligt med tid som folkbildare.

Särskilt nationalekonomerna – samhällsvetenskapernas kavalleri för att citera Gunnar Myrdal – spelade en framträdande roll som en slags den svenska välfärdsstatens chefsideologer. Ohlin och Myrdal kokade på 1930-talet ihop en inhemsk variant av den aktiva konjunkturpolitik som John Maynard Keynes efter sin 1936 utkomna bok *The General Theory of Employment Interest and Money* fick äran att namnge.

Keynes bok var på det hela taget en verbal framställning. Samtidigt kan den ses som starten på en gradvis matematisering och ekonometrisering av ämnet. Mikroteorin hade redan formulerats matematiskt. Nu framställdes också makroteorin genom matematiska modeller. Efter 1945 framstod USA som

INLÄGG

Johan Lönnroth är fil lic i matematik och docent i nationalekonomi. Han var ekonomisk-politisk talesperson och vice partiordförande i Vänsterpartiet 1993 till 2003. Han har författat ett antal texter i internationella böcker och tidskrifter, främst inom området ekonomisk-politisk idéhistoria. johan.lonnroth@gmail.com

ledande inte bara på den globala politiska arenan, svensk nationalekonomi underordnades det som i USA kallades *Economics*.

Ett ledande namn i Sverige var Assar Lindbeck. I den 1968 utkomna *Den nya vänsterns politiska ekonomi* skrev han: ”Som man kan inhämta i varje elementär lärobok i ekonomisk politik finns det i dag möjligheter att med hjälp av penning- och finanspolitiska åtgärder hålla den totala efterfrågan just så hög som man önskar” (Lindbeck 1970, s 20). När jag läste nationalekonomi på 1960-talet fick jag lära mig just det: De ekonomiska krisernas tid var över. Statsvetarprofessorn och *Dagens Nyheter*s chefredaktör Herbert Tingsten utropade ideologernas död.

Historieämnet splittrades upp på ekonomisk och politisk historia. Vilket försvarade förståelsen för det täta sambandet mellan ekonomi och politik. Humaniora trängdes tillbaka. Min pappa berättade om när han på möte med regeringens forskningsberedning försökte förklara vikten av humaniora för en halvsovande Tage Erlander. Efter honom kom Lindbeck, som förklarade att ekonomisk forskning hade en positiv effekt på BNP. Då vaknade Erlander och nickade.

En höjdpunkt för ämnet nationalekonomis status nåddes 1969 då Sveriges riksbanks pris i ekonomi till Nobels minne delades ut till Ragnar Frisch och Jan Tinbergen. Båda med inriktning mot matematiska planeringsmodeller. Tinbergen hävdade den så kallade konvergens-teorin: Att de östliga planekonomierna och de västliga marknadsekonomierna tenderade mot samma blandekonomiska system. 1970 gick priset till Paul Samuelson, författare av den globalt spridda läroboken *Economics*. Han trodde så sent som 1980 att Sovjetunionen skulle passera USA i BNP per capita.

Med sammanbrottet 1971 för den på dollarns fasta pris i guld byggda ekono-

miska världsordningen försvann också samhällsvetarnas trosvisshet. I dag är läget radikalt annorlunda. Det är väl inte riktigt så illa som på Grundtvigs tid. Men jag påstår att samhällsvetenskapen i dag befinner sig i en kris liknande den som Grundtvig angrep. Samhällsvetarna gör karriär genom att publicera sig i tidskrifter som nästan enbart läses av dom själva. Få är aktiva i samhällsdebatten. Värst är det i ämnet nationalekonomi, där det gäller att bli publicerad av ett antal tidskrifter som nästan enbart är på engelska. Tidskrifterna rankas på en lista paradoxalt nog namngiven av den gamle planhushållaren Tinbergen.

Vad var det då som hände? Varför har de flesta samhällsvetare blivit irrelevanta? 1974 års ekonomipristagare Friedrich Hayek förklarade i sitt ekonomipristal sitt ämnes problem med dess företrädares missriktade försök att efterlikna naturvetenskaperna. Hayek var världsberömd som den sovjetiska planhushållningens store kritiker. Men hans kritik riktade sig inte bara mot de som trodde på staten. Han var också kritisk till Milton Friedmans matematiskt formulerade monetarism.

Statsvetarna lyckades inte bättre än nationalekonomerna med det som kallades den tredje uppgiften: Att föra ut sina forskningsresultat till allmänheten. Ett undantag är statsvetarna i Göteborg med namn som Sören Holmberg, Marie Demker och Bo Rothstein. Men statsvetarnas interna mer teoretiska debatt når knappast bättre ut till allmänheten än nationalekonomernas och sociologernas.

Samhällsämnenas interna teoretiserande är en orsak till anonymiteten. En annan orsak till att samhällsvetenskapen blivit en krisbransch är ämnessplittringen. Nationalekonomerna sysslar med ekonomiska samband där både politiken och maktmönstren vanligen ses som utifrån kommande faktorer. Statsvetarna sysslar mest med politik

sedd som ett spel som pågår inom ramen för ett givet ekonomiskt system och ett givet klassamhälle. Sociologerna sysslar mest med makt och samhällsklasser där ekonomin och politiken vanligen ses som givna.

Självklart finns ett antal undantag. Men breda berättelser om samtiden av typ Adam Smiths *Folkens Välstånd*, Karl Marx *Kapitalet* eller Keynes *General Theory* lyser med sin frånvaro. Förmodligen skulle ingen av dom tre bli förklarade docentkompetenta i nationalekonomi sa jag på skoj på en debatt om saken på Handelshögskolan i Göteborg.

Vad bör då göras? Jag har tre förslag:

1) Slå ihop historicämnena.

Det är orimligt att skilja på ekonomisk och politisk historia eftersom de båda så nära hänger ihop. Försök att reda ut bakgrunden till det av Engelbrekt ledda upproret på 1400-talet utan att dra in bergsmännens handel med Hansan, unionskungen Erik av Pommerns statsmakt och stormännen och böndernas olika intressen. Eller teckna bakgrunden till Saltsjöbadsavtalet 1938 utan att dra in den upplevt lyckosamma konjunkturpolitiken, Per Albins idéer om folkhemmet och de interna förhållandena i SAF och LO. För att ta två tydliga exempel. Även den ekonomiska idéhistorien hänger nära ihop med de politiska

ideologiernas framväxt. De bör behandlas i ett sammanhang.

2) Skapa en storinstitution med nationalekonomi, statskunskap och sociologi.

Även i nutid hänger ekonomin, politiken och klassamhället nära samman. Den tidskrift som denna text publiceras i exemplifierar detta. Ämnen som invandringen, könsmaktordningen och EU-politiken är tre exempel.

3) Ålägg alla professorer en plikt att föra ut sin forskning genom populära föreläsningar för allmänheten.

En sådan plikt fanns bl a i Göteborgs Högskola i förra seklets början. Det bidrog till att ämnesföreträdarna var väl förankrade i folkdjupet, vilket bidrog till att motivera att forskning och utbildning var skattefinansierade. Förmågan att hålla sådana föreläsningar bör då också vara meriterande vid tillsättandet av professorer.

REFERENSER

- Lindbeck, A (1970), *Den nya vänsterns politiska ekonomi*, Aldus/Bonniers, Stockholm.
- Silverstolpe, G W (1922–1950), *Nationalekonomi för alla* (13 upplagor), Kooperativa Förbundet.
- Weibull, C (1941), "Göteborgs Högskola – dess förhistoria och uppkomst", i *Göteborgs Högskolas årskrift*, band 47, nr 1.